

Завгородня С.П.,
*аспірант кафедри глобалістики, євроінтеграції
та управління національною безпекою
Національної академії державного управління при Президентові України*

ПРО ОДИН ІЗ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ В ЕКОНОМІЧНІЙ СФЕРІ

У статті на основі результатів аналізу теоретико-методологічних засад забезпечення національної та економічної безпеки визначено сутність національних інтересів в економічній сфері і на цій основі запропоновано визначення дефініції “національні інтереси в економічній сфері”. Показано, що необхідною передумовою ефективного функціонування системи державного управління економічною безпекою є знаходження оптимального (раціонального) співвідношення інтересів в економічній сфері в трикутнику: людина (індивід) – суспільство – держава.

Ключові слова: *національні інтереси в економічній сфері, ієрархія національних інтересів в економічній сфері, система державного управління економічною безпекою, національні цінності, фізіологічні потреби.*

ONE OF THE APPROACHES TO DETERMINING THE ESSENCE OF NATIONAL INTERESTS IN THE ECONOMIC SPHERE

In article on the basis of results of the analysis of the theoretical and methodological foundations of national and economic security it is defined the essence of national interests in the economic sphere, and on this basis it is proposed definition “national interests in the economic sphere”. It is shown that required precondition for the efficient functioning of the system of public administration for economic security is to find the optimal (rational) value of interests in the economic sphere in the triangle: human (individual) – society – state.

Keywords: *national interests in the economic sphere, the hierarchy of national interests in the economic sphere, the system of public administration for economic security, national values, physiological needs*

Постановка проблеми. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року [4] заклала підвалини розбудови незалежної правової держави, визначила на тривалий час вектор політичного, економічного, соціального і духовного розвитку народу України. Проте, олігархічна модель економічного розвитку України, неефективна економічна політика, фактично спрямована на привласнення суспільних ресурсів, а також соціально-економічні потрясіння внаслідок глобальної фінансово-економічної кризи кінця 1990-х – початку 2000-х років привели до глибокої та системної економічної кризи в Україні. Водночас, мають місце соціально-економічні потрясіння в наслідок ведення воєнних дій на південному сході України, анексії Криму Російською Федерацією та проведення нею агресивної політики щодо України. Це спричинило активізацію зусиль науковців та практиків щодо пошуку шляхів та механізмів забезпечення економічної безпеки.

Подальший розвиток України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної та правової держави обумовлює необхідність диференціації

державного управління за сферами розробки та прийняття відповідних державно-управлінських рішень щодо забезпечення економічної безпеки, що зумовлює необхідність визначення системи державного управління економічною безпекою як об'єкту самостійних наукових досліджень. Вирішення цього завдання, передусім, передбачає дослідження сутності “національних інтересів в економічній сфері (національних економічних інтересів)”. Це обумовлено тим, що реалізація цих інтересів визначає головну ціль та завдання вказаної системи.

Аналіз досліджень і публікацій. Національні інтереси в економічній сфері (національні економічні інтереси) є одночасно об'єктом дослідження економічній теорії та наукової галузі знань з державного управління. Зокрема, дослідженню категорії “національні економічні інтереси” та ролі національних інтересів в системі державного управління національною безпекою присвячені наукові розробки А. Мазаракі [8], З. Варналія [1], В. Васенка [6], М. Єрмошенка [9; 10], Л. Шевченко [7], Б. Губського [3], О. Шатило [24], В. Горбуліна, А. Качинського [2], Ю. Ковбасюка [13], Г. Ситника [21], А. Семенченка [20], Г. Колісника [14], Я. Чернятевич [23], Т. Іванової [12], В. Котковського [15] та ін.

Разом з тим, незважаючи на наукову цінність вказаних досліджень, до цього часу недостатньо вивченими залишається з'ясування сутності національних інтересів в економічній сфері.

Метою статті є дослідження сутності національних інтересів в економічній сфері.

Виклад основного матеріалу. Формування ефективної системи державного управління економічною безпекою передбачає дослідження сутності національних інтересів в економічній сфері, бо забезпечення економічної безпеки передбачає дотримання у процесі державного управління деякої комбінації змінних: “національні інтереси в економічній сфері” – “небезпеки щодо їх реалізації” – “можливості держави”. Тому національні інтереси в економічній сфері виконують роль домінанти у визначенні базових цілей та функцій суб'єктів вказаної системи. Саме тому поняття “національні інтереси”, а також “національні інтереси в економічній сфері” досить часто вживаються в науковому дискурсі та в практичній діяльності органів державної влади. Зокрема, Ю.Ковбасюк та Г.Ситник визначають національні інтереси як “сукупність збалансованих інтересів людини (громадянина), суспільства, держави у різних сферах їх життєдіяльності, реалізація яких гарантує збереження національних цінностей, державний суверенітет, територіальну цілісність та прогресивний суспільно-політичний і соціально-економічний розвиток, вихідний пункт політики національної безпеки та основа формування національних цілей і пріоритетів” [13; с. 270]. На їх переконання національні цінності визначають сутність (зміст), цілісність і стійкість системи забезпечення національної безпеки.

Згідно з Законом України “Про основи національної безпеки України”, “національні інтереси – це життєво важливі матеріальні, інтелектуальні і духовні цінності Українського народу як носія суверенітету і єдиного джерела

влади в країні, визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток” [18, ст.1]. Ідентичною є думка В.Горбуліна та А.Качинського до визначення цього поняття [2, с. 36]. Проте, ми не можемо погодитися з цим визначенням, бо навряд чи можна ототожнювати національні цінності та національні інтереси. На наш погляд, цінності взагалі (як філософська категорія) і національні цінності, зокрема, є досить інерційні (менш перемінливі) і формуються (створюються) досить тривалий час (впродовж багатьох поколінь), а зміна національних інтересів є досить динамічною й відображає поточні потреби суспільства та держави в певний історичний період їх розвитку. Окрім того навряд чи можна побудувати ієрархію цінностей (тобто в системі цінностей всі цінності є рівнозначними), а побудувати ієрархію інтересів можна.

На думку М.Єрмошенко, національні економічні інтереси – це “сукупність об’єктивних економічних потреб незалежної країни, задоволення яких забезпечує ефективне функціонування та сталий розвиток її економічної системи, а через неї й економіки” [9; с.19], а Я.Чернятевич під національними інтересами розуміє визначальні потреби суспільства та держави в економічній сфері, реалізація яких гарантує економічну незалежність та стійкий розвиток економічної системи держави [23; с. 162].

Таким чином, при для з’ясування сутності національних інтереси в економічній сфері принципово важливим є врахування таких чинників:

національні цінності є основою для визначення сукупності національних інтересів в економічній сфері, декомпозиція яких в свою чергу, утворює множину національних цілей у вказаній сфері діяльності держави;

при визначенні множини національних інтересів в економічній сфері принципово важливим є забезпечення (пошук) балансу інтересів (потреб) людини (громадянина), суспільства, держави;

реалізація вказаних інтересів є необхідною умовою примноження національних цінностей, захист яких є “наріжним каменем” політики національної безпеки;

їх реалізація має гарантувати економічну незалежність держави (економічний суверенітет) та стійкий розвиток економічної системи, як основу політичного суверенітету та прогресивного соціально-економічного розвитку.

Варто акцентувати увагу на деяких із зазначених чинників.

По-перше, на думку Г.Ситника, В. Олуйка та М. Вавринчука [21] національні цінності є уособленням цінностей індивіду (особистості), суспільства та держави й в кінцевому підсумку визначають їх готовність до здійснення певних дій та способи цього здійснення. При цьому вони виокремлюють дві групи взаємопов’язаних національних цінностей, а саме: соціальні та природні. Останні ж, наприклад: природні багатства (зокрема, земля, корисні копалини) є не тільки одним із основних факторів виробництва товарів та послуг, а й важливою передумовою задоволення потреб біологічно-фізіологічного характеру (потребами мати житло, їжу тощо).

Таким чином, доходимо висновку – визначення сукупності національних інтересів в економічній сфері та їх реалізація спрямовані передусім на захист та

примноження національних цінностей (в загальному випадку як соціального, так і природного характеру). В свою чергу, передумовою реалізації цих інтересів є визначення на їх основі суб'єктами забезпечення економічної безпеки національних цілей, досягнення яких є головною метою діяльності вказаних суб'єктів.

По-друге, чому принциповим є те, що національні інтереси в економічній сфері мають відображати баланс інтересів людини (громадянина), суспільства, держави? Відомо, що однією з головних проблем економічної теорії є розв'язання протиріччя між обмеженими ресурсами та безмежними потребами суб'єктів економічної діяльності. Більше того, потреби вказаних суб'єктів (індивіду, соціальної групи, суспільства, держави) досить часто не співпадають, а відтак самі є носіями суперечностей. При цьому варто погодитися з М.Єрмошенко, що негативні явища, які при цьому виникають в економічній сфері життєдіяльності суспільства та держави і які ми, як правило, ідентифікуємо як загрози економічній безпеці, є нічим іншим як проявами вказаних суперечностей [9, с. 18]. Іншими словами, відсутність взаємоприйнятного балансу інтересів людини (громадянина), суспільства, держави в економічній сфері є одним із головних джерел загроз економічній безпеці. Тому постійний пошук вказаного балансу (очевидно, що він є динамічною величиною) має бути в центрі уваги органів державного управління, бо від успішного вирішення цього завдання залежить стійкість національної економіки, її прогресивний розвиток і в кінцевому підсумку – соціально-економічна стабільність.

Регулююча роль держави щодо подолання протиріч в процесі реалізації національних інтересів в економічній сфері здійснюється за допомогою активних правових, адміністративних, економічних та інших заходів впливу на кожного учасника економічних відносин. В даному випадку реалізація вказаних владних впливів має спрямовуватися саме на досягнення взаємоприйнятного балансу інтересів людини (громадянина), суспільства, держави, поєднуючи при цьому інтереси суспільства, самостійність та ініціативу суб'єктів ринку із завданнями зростання добробуту.

Разом з тим, в діалектиці суперечності розглядаються як фундаментальна ознака прояву єдності та боротьби протилежностей. Тому ті чи інші суперечності можуть мати й позитивний характер. Зокрема, в економічній сфері вони можуть сприяти пошуку шляхів економічного розвитку в контексті забезпечення національної безпеки. Але за будь-яких умов, проблема пошуку оптимального узгодження суперечливих економічних інтересів суб'єктів господарювання не повинна залишатися поза увагою, бо складовими економічної безпеки є безпека особи (індивіду), суспільства та держави.

По-третє, необхідність забезпечення економічного суверенітету та стійкого економічного розвитку із-за вищезгаданої обмеженості ресурсів породжує дві проблеми, а саме: визначення власне множини національних інтересів в економічній сфері та їх пріоритетності.

Суть першої проблеми в тому, що, як справедливо зазначає Г.Ситник [22], формування національного інтересу – це суперечливий і довготривалий процес,

адже він є далеко не механічною сумою, яка складається із інтересів окремих громадян. Це означає, що національні економічні інтереси є *системною* сукупністю економічних інтересів індивідів, соціальних груп, суспільства та держави.

В той чи інший період існування держави існує певна гіпотетична множина потреб суспільства та держави в економічній сфері, реалізація яких забезпечує економічну незалежність та прогресивний розвиток економічної системи держави. Тому в ідеалі національні інтереси в економічній сфері мають бути спрямовані на поліпшення якості життя максимально великої частини населення за умов мінімізації економічних втрат для іншої його частини. Як правило, так відбувається в країнах, де досить розвиненими є інститути громадянського суспільства, діяльність яких дозволяє максимально відобразити та врахувати суспільну думку щодо шляхів та перспектив економічного розвитку. Проте не є таємницею, що в Україні центри економічного впливу часто лобіюють, передусім, інтереси малочисельних груп населення всупереч національним потребам економічного розвитку. На вказану обставину, зокрема, акцентують увагу й автори колективної монографії, підготовленої під керівництвом проф. Л.Шевченко [7]. Саме тому, визначення множини національних інтересів в економічній сфері адекватної як потребам забезпечення економічного суверенітету, так і потребам прогресивного соціально-економічного розвитку, є досить проблемним питанням.

Більше того, виконаний нами аналіз дозволяє дійти висновку, що у вітчизняній науковій літературі під національними інтересами в економічній сфері часто розглядаються їх переліки, які в сукупності фактично утворюють відкриті множини. На офіційному ж рівні досить часто декларується необхідність невідкладної (тобто першочергової) реалізації тих чи інших національних економічних інтересів, часто незважаючи на цілком очевидну відсутність належних ресурсів. Відтак, розробляються десятки концепцій, стратегій, програм тощо, виконання яких нашою державою зустрічається на значні труднощі передусім матеріального та фінансового характеру. Тому виникає об'єктивна необхідність також у визначенні пріоритетних напрямків щодо забезпечення економічної безпеки, тобто побудові ієрархії національних інтересів в економічній сфері й на цій основі – пріоритетів державної політики щодо забезпечення економічної безпеки. Це зумовлює необхідність дослідження підходів до побудови ієрархії національних інтересів в економічній сфері, що на нашу думку, потребує окремого наукового дослідження.

Висновки. Виконане нами дослідження сутності національних інтересів в економічній сфері дозволяє стверджувати, що в основі національних інтересів в економічній сфері є національні цінності, захист і примноження яких є відправним пунктом політики національної безпеки. Визначення системної множини національних інтересів в економічній сфері має розглядатися крізь призму забезпечення економічного суверенітету та стійкого соціально-економічного розвитку.

З огляду на це під дефініцією “національні інтереси в економічній сфері” пропонується розуміти системну, збалансовану сукупність економічних потреб

життєдіяльності особи, суспільства та держави, які є основою для формування національних цілей, досягнення яких гарантує збереження та примноження національних цінностей, забезпечення економічного суверенітету та стійкого соціально-економічного розвитку.

При визначенні множини національних інтересів в економічній сфері та їх пріоритетності принципово важливим завданням органів державної влади є пошук взаємоприйняттого балансу інтересів особи (індивіду), соціальних груп, суспільства і держави та подолання протиріч між безмежними потребами суб'єктів економічної діяльності та обмеженими ресурсами.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці концептуального підходу щодо пошуку взаємоприйняттого балансу інтересів особи (індивіду), соціальних груп, суспільства і держави в економічній сфері та підходу до побудови ієрархії національних інтересів в економічній сфері.

Список використаної літератури

1. Варналій З.С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення [Текст] : монографія / З.С.Варналій, Д.Д.Буркальцева, О.С.Саєнко. – К.: Знання України, 2011. – 299 с.

2. Горбулін В.П. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки [Текст] : монографія / В. П. Горбулін, А. Б. Качинський. – К. : НІСД, 2010. – 288 с

3. Губський Б.В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення [Текст] : монографія / Б.В.Губський. – К.: [б.в.], 2001. – 122 с.

4. Декларація про державний суверенітет України, прийнята Верховною Радою УРСР 16 липня 1990 року // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1990. – № 31. – С. 429.

5. Діденко О. Теоретичне дослідження науково-методологічних підходів до дослідження сутності поняття “економічний інтерес” [Електронний ресурс] / О.Діденко // Демократичне врядування : наук. вісник. – 2013. – Вип.12.: Режим доступу: <http://lvivacademy.com/visnik12/fail/Didenko.pdf>

6. Економічна безпека держави, суб'єктів господарювання та тіньова економіка [Текст] : колективна монографія / В. К. Васенко, І. П. Шульга, Н. В. Зачосова, О. М. Герасименко ; за заг.редд.е.н., проф. В. К. Васенка. – Черкаси: Вид-во ТОВ “Маклаут, 2010. – 367 с.

7. Економічна безпека держави: сутність та напрями формування [Текст] : монографія / Л.С.Шевченко, О.А.Гриценко, С.М.Макуха та ін.; за ред. д-ра екон.наук, проф. Л.С.Шевченко. – Х.: Право, 2009. – 312 с.

8. Економічна безпека України в умовах глобалізаційних викликів [Текст]: монографія / А.А.Мазараків, О.П.Корольчук, Т.М.Мельник та ін; за заг ред. А.А.Мазаракі. – К.: Київ.нац.торг.-еко.ун-т, 2010. – 718 с.

9. Єрмошенко М.М. Національні економічні інтереси: реалізація і захист [Текст] / М.М.Єрмошенко // Актуальні проблеми економіки. – 2001. – № 1-2. – С. 18-24.

10. *Єрмошенко М.М.* Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення [Текст] : монографія / М.М. Єрмошенко. – К.: Київ.нац.торг.-еко.ун-т, 2001, – 309 с.
11. *Завгородня С.П.* Система державного управління економічною безпекою як об'єкт самостійних наукових досліджень [Текст] / С.П.Завгородня // Ефективність державного управління : зб. наук. праць. – Львів: ЛРІДУ НАДУ. – 2014. – Вип. 41. – С. 80-88.
12. *Іванова Т.В.* Державне управління еколого-економічною безпекою як умова сталого розвитку України [Текст] : дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.02 / Іванова Тамара Вікторівна ; Акад. муніцип. упр. – К., 2011. – 406 с.
13. *Ковбасюк Ю.В.* Інтереси національні [Текст] / Ю.В.Ковбасюк, Г.П.Ситник // Енциклопедія державного управління: у 8 т. / Нац.акад.держ.упр. при Президентові України; наук.-ред. колегія: Ю.В.Ковбасюк (голова) та ін. – К.: НАДУ, 2011. Т.1: Теорія державного управління /наук.-ред.колегія : В.М.Князев (співголова), І.В.Розпутенко (співголова) та ін. – 2011. – С.270-271.
14. *Колісник Г.* Національні інтереси в системі державного управління: побудова концептуальної моделі / Г.Колісник // Ефективність державного управління : зб. наук. праць. – Львів: ЛРІДУ НАДУ. – 2009. – Вип. 21. – С. 67-74.
15. *Котковський В.Р.* Державне регулювання економічної безпеки в Україні [Текст] : дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / Котковський Володимир Романович ; Гуманітарний ун-т “Запорізький ін-т держ. та муніципального управління”. – Запоріжжя, 2007. – 196 с.
16. *Методи та системи підтримки прийняття рішень в управлінні еколого-економічними процесами підприємств [Текст] : навчальний посібник / В.С. Пономаренко, Л.А. Павленко, О.М. Беседовський та ін. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2012. – 272 с.*
17. *Мясникович М.В.* Управление системой обеспечения экономической безопасности [Текст] : монографія / М. В. Мясникович, С. С. Полоник, В. В. Пузиков. – Мн.: ИООО “Право и экономика”, 2005. – 264 с.
18. Про основи національної безпеки України: Закон України № 964-IV від 19.06.2003 // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 39
19. Роль держави у довгостроковому економічному зростанні [Текст] / О. Ю. Болховітінова та ін. ; за ред. Б. Є. Кваснюк ; НАН України, Ін-т екон. прогнозування. – К. ; Х. : Форт, 2003. – 424 с.
20. *Семенченко А.І.* Методологія стратегічного планування у сфері державного управління забезпеченням національної безпеки України [Текст] : монографія / А. І. Семенченко. – К. : НАДУ, 2008. – 425 с.
21. *Ситник Г.П.* Національна безпека України: теорія і практика [Текст] : монографія / Г. П. Ситник, В. М. Олуйко, М. П. Вавринчук ; за заг. ред. Г. П. Ситника. – Хмельницький.: Вид-во ХУУП, 2007. – 669 с.
22. *Ситник Г.П.* Державне управління у сфері забезпечення національної безпеки України: теорія і практика [Текст] : дис... д-ра наук здерж. упр.: 25.00.01/ Г.П.Ситник; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – К., 2004. – 429 с

23. *Чернятевич Я.В.* Интересы национальные в экономической сфере / Я.В.Чернятевич // Государственное управление в сфере национальной безопасности: словарь-справочник / состав.: Г.П.Сытник, В.И.Абрамов, В.Ф.Смолянук и др.; подобщ.редакциейГ.П.Сытника. – К.: НАДУ, 2012. – С. 162-163.

24. *Шатило О.А.* Механізми забезпечення національних інтересів в інвестиційній сфері геоекономічних процесів [Текст] : автореф. дис.на здобуття наук. ступеня канд.. наук з держ. упр. : 25.00.02 “Механізми державного управління” / О.А.Шатило ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – К., 2011. – 20 с.

